

ELŐSZÓ

MIÉRT ÉRDEKESEK ÉS ÉRTÉKESEK HAGYOMÁNYOS DAJKARÍMEINK ÉS GYERMEKMONDÓKÁINK?

„Ha a népköltési műfajokat megszemélyesítenők, akkor a gyermekmondóka valamilyen kis Hamupipőke volna: míg méltán közismert és közkedvelt bátyjai és nővérei, mint például a népmese vagy népballada fényes királyúrfiként táltos paripákon vitézkednek, vagy ragyogó királykisasszonyként hatlovas hintón csodálatják magukat, addig ő a maga gyermeki maszatosságával és egyszerű ruhácskájával a tűzhely hamujában vagy az út porában játszadozik. ... a gyermekmondókákat – évszázadokon át – valóban mezítlábas leánykánk, fiacskánk alkották, ha pedig szüleiktől, nagyszüleiktől tanulták, akkor is a maguk észjárása és nyelve szerint forgatták, rakosgatták, alakítgatták-csiszolgatták... A gyermekmondókák gyermekek nélkül nem élhetnének, semmiféle értelmük sem volna; nélkülük az emberiség folklórja ha nem is a legnagyobb, de bizonytalán egyik legbűbájosabb részével színtelenebb és szegényebb lenne” – állította Faragó József, a neves erdélyi folklórkutató.¹

A hagyományos gyermekköltészet, amelyből ez a válogatás kedvcsináló ízelítőt ad, tulajdonképpen három nagy részre oszlik: a felnőttek által énekelt és mondott szövegekre, ezeket nevezzük szaknyelven *dajkarím*nek, és a gyerekek által „költött”, fabrikált mondókákra, no meg a gyermekjátékokat kísérő szövegekre, dalokra. A játékdalok jó részét – különösen a párválasztó és táncos körjátékokét – a felnőttek dalainak (nemegyszer félrehallott, eltorzított) részleteiből fűzik egybe saját szövegeikkel a gyerekek. Az énekes, táncos játékokhoz kapcsolódó szövegekből olyan sok van, hogy ebbe a kis kötetbe már nem fértek bele. Arról nem is szólva, hogy ezeket jobbra a 10 évesnél idősebb gyermekek játszották.

¹ *Bihari gyermekmondókák*, szerk. FARAGÓ József, FÁBIÁN Imre, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1982, 5.

Ebben a kis könyvben a magyar gyermekfolklor legjellemzőbb és legkedveltebb darabjait válogattuk össze, tematikus/funkcionális fejezetekbe csoportosítva a csecsemőkortól a kisiskoláskorig (8-10 éves kor). Nem volt könnyű a csoportosítás, hisz a gyermekmondókákra nemcsak a szövegvariáció, hanem a funkcióvariáció is jellemző. „*A gyermek mindenből mindent tud csinálni*” – állapította meg Goethe, s ezzel a megjegyzésével rávilágított az egyszerűnek tűnő gyermekfolklor történeti, műfaji és funkcionális összetettségére. Az *Egy, megérett a meggy* kezdetű mondóka lehet például *kiszámolóvers*, ha 10-nél befejeződik, de a továbbköltött változatokat *hintáztató*ként is használják a gyerekek. A *Hátamon a zsákom, zsákomban a mákom...* mondóka – ha felnőtt mondogatja – igen alkalmas a kicsik háton való höcögtetésére, de a beszélni tanuló gyerekek számára nyelvtörőnek sem utolsó.

Az itt közreadott mondókákat és dalocskákat azért nevezzük „hagyományosnak” (és nem népinek), mert már 100-150 évvel ezelőtt is ismerték és használták gyermekkorukban – mindig a megfelelő helyzethez/szokáshoz igazítva – nagyszüleink és dédszüleink, akár falun, akár városon éltek.

A válogatás első nagy csoportja, a *dajkarímek* minden népénél és minden korban szerves alkotórészei voltak a szájhagyományozó kultúrának. Ezek segítették elő a kisbaba testi-lelki fejlődését, ismerkedését a környező világgal, beilleszkedését a családi, majd a megfelelő korcsoporti közösségbe. Nagyszüleink és az óvodapedagógusok jóvoltából jó néhányukat még ma is ismerik és mondogatják a felnőttek, majd utánuk természetesen a kisgyerekek is. Játsszótereken gyakran időző nagymamaként azonban azt tapasztalom, hogy manapság már egyre ritkább a gyermekét/unokáját énekelve hintáztató, mondikálva sétáltató, játékosan tanítgató szülő, nagyszülő, és ami még feltűnőbb, egyre kevesebb a felnőttek irányítása nélkül, közösségben együtt játszó, spontánul daloló gyerekcsoport is.

Pedig szomorú gyermekkora nyomait holtáig viseli, aki úgy nőtt föl, hogy nem részesült az ölbeli játékokat kísérő dajkarímekből, dalokból, és nem játszhatott gyermekközösségben, azaz nem

volt alakító résztvevője a gyermekfolklórnak – állítja Kodály Zoltán a *Magyar Népzene Tára* első kötetének, a *Gyermekjátékoknak* bevezetőjében.

Az ütempárokra épülő, néhány hang ismételtetéséből álló gyermekjátékdal, a sajátos intonációjú és ritmikájú mondóka nemcsak a népzene őskorába, a beszéd és az énekszó közötti határterületre enged bepillantást, de egyúttal egy ember- és természetközelibb, archaikusabb kultúrát is megismerhetünk általa. Olyan, mára már eltűnt világot, amelyben a szórakoztató dajkarímek révén a gyermekek örömmel és játszva tanulták meg anyanyelvük természetes hangzását, intonációját és mozgással kísért ritmusát, s mi több: anyanyelvük stílusárnyalatait is. A csecsemő az ölbeli játékokkal felfedezhette saját testét és szűkebb-tágabb családját, környezetét. A hangutánzó mondókák segítségével „megértette” és értelmezte, sőt maga is utánozni tudta az állatok „beszédét”, a falusi harangok szavát, a szekérsörgés, a cséplőgép vagy a gőzmozdony hangjait.

A gyermekeknek énekelt egyszerű *altatók* és *állni, járni tanító dajkarímek* akarva-akaratlanul a gyermekek nevelésének és szellemi növelésének szeretetteljes, gyengéd eszközei voltak – mindenütt a világon. Szaknyelven szólva: a gyermekek nyelvi és társadalmi szocializációját segítették elő – észrevétlenül.

Sajátos, hogy a szaktudományos folklorisztika a 20. század utolsó harmadáig nem ismerte föl a gyermekfolkór mentalitás- és művelődéstörténeti értékét, s ezért érdemben alig foglalkozott vele, bár a játékok gyűjtésére és kiadására egy kiváló pedagógus ösztönzésére, a tanítók aktív közreműködésével már a 19. század végén sor került (Kiss Áron, *Magyar gyermekjátékgyűjtemény*, Bp., 1891). Még az 1920-as évek elején kezdett nagyszabású, kérdőíves gyűjtésbe Gönczi Ferenc néprajzkutató, azt firtatva, hogy milyen a Somogy megyei „földműves nép” (azaz: a magyar, a horvát és német ajkú parasztok) gyermeknevelésének módja, gyermekhez való viszonya. Ennek kapcsán nemcsak a somogyi nyelvjárásról és a szavakat eltorzító „baba-nyelvről” írt szociolingvisztikus hűséggel, hanem a kicsinyek játékaiból, mondókaiból, ünnepi köszöntőiből, no meg a dajkarímekből

is közölt egy csokorra valót. Néprajzilag forrásértékű munkája azonban csak 1937-ben jelent meg (GÖNCZI Ferenc, *A somogyi gyermek*, Kaposvár, Új-Somogy Nyomda- és Lapkiadó Rt., 1937).

Az igazi tudományos áttörést a *Magyar Népzene Tára* első kötete (*Gyermekjátékok*, szerk. KODÁLY Zoltán, BARTÓK Béla, Bp., Akadémiai, 1951) jelentette, Kodály Zoltán értő és elemző bevezetőjével. Ezután adták ki a *Magyar Népköltési Gyűjtemény* című sorozatban Bakos József kiváló nagytáji gyermekfolklorgyűjteményét (BAKOS József, *Mátyusföldi gyermekjátékok*, Bp., Akadémiai, 1953), amelyet – néhány kutatói példány kivételével – sajnálatos módon azonnal be is zúztak: egy-két nemzetiségcsúfolónak vélt, szabadabb szájú szövege miatt.

A Magyar Rádió Gyermekek- és Ifjúsági Osztálya az 1970-es évek elején *Mondókák, gyermekjátékok* címmel országos gyűjtőpályázatot hirdetett, s a beérkező nagyszámú pályamunka azt mutatta, hogy a 20. századi színhagyományban (és az akkori gyermeknevelés mindennapi gyakorlatában) élnek még a dajkariemek és mondókák. A pályázatok jelentős részét nagymamák és bölcsődei, óvodai gondozónők készítették saját emlékeik, illetve gyakorlatuk alapján. Ennek a nem várt sikerű országos gyűjtésnek tartalmilag és nyelvileg is sokszínű anyagából válogatott és adott közre egy bűbajos kis kötetet két kiváló folklorista, a mesekutatóként ismert Kovács Ágnes és a népzene kutató Borsai Ilona (*Cinege, cinege, kismadár...: Népi mondókák, gyermekjátékok kicsinyeknek*, szerk. BORSAI Ilona, KOVÁCS Ágnes, Bp., MRT–Minerva, 1975). Ezt a kicsinyeknek szóló kiadványt tekintettük válogatásunk mintájának. Mintegy ennek „folytatásaként” jelent meg Haider Edit és Kovács Ágnes szerkesztésében a *Bújj, bújj, zöld ág* (Bp., 1976) és a *Kivirágzott a diófa* című, népi gyermekjátékokat tartalmazó gyűjtemény (Bp., 1977) dalszövegekkel, szakszerű és jól tanítható mozgás- és táncleírásokkal, kottákkal és egyszerű illusztrációkkal.

A néprajzos/folklorista szerkesztők e két oktatási segédkönyvként használható kötetrel elsősorban az óvodai és alsó tagozatos gyermekeket nevelő szülők, pedagógusok munkáját kívánták segíteni. Ezek mellett az 1980-as évek elején több hiteles, regio-

nális gyermekfolklórt közreadó gyűjtés is napvilágot látott. Kiemelkedik közülük az erdélyi Gazda Klára munkája, aki szakszerű néprajzi monográfiát készített a hagyományos gyermekéletről és -nevelésről a felső-háromszéki Esztelneken (Kovácsna m.). Könyvében több mint 700 dajkarímet, mondókát és gyermekjátékszöveget, dalocskát is közreadott, bemutatva, melyik generáció hol, hogyan és mikor sajátította el ezeket (GAZDA Klára, *Gyermekvilág Esztelneken*, Bukarest, Kriterion, 1980). Ugyancsak forrásértékű és hiteles Faragó József és Fábíán Imre *Bihari gyermekmondókák* című gyűjteménye (Bukarest, Kriterion, 1982), amely egy régió, a kortárs bihari gyermekfolklór 5765 szövegét tartalmazza. A felvidéki Gágyor József kiadványa (*Megy a gyűrű vándorútra I–II.*, szerk. GÁGYOR József, Bp., Gondolat, 1982) a mátyusföldi gyermekjátékokból adott ízelítőt.

Ám az 1970–1980-as évek óta szülővé érett már legalább két generáció, ezek a néprajzilag/folklorisztikailag szakszerű kiadványok pedig nemigen kaphatók. Viszont tele vannak a könyvesboltok kívül-belül tarkabarka, olykor kifejezetten bugyuta vagy idegenből magyarított mondókás gyermekkönyvekkel. Ezek többsége – sajnos – nem a rendelkezésünkre álló, gazdag és változatos néphagyományból merít.

A TINTA Könyvkiadó vezetése ezért határozta el, hogy egy szakszerű, de könnyen kezelhető válogatást ad közre a kicsinyeknek szóló hagyományos mondókákból, dalocskákból. A szövegek mellé egyszerű dallam-/ritmuslejegyzést, olykor rövid, értelmező magyarázatot, képecskét is csatoltunk, hogy a szülők és óvodapedagógusok megfelelő dallammal/intonációval „taníthassák”, szórakoztathassák a kisbabákat és a felcseperedő emberkéket. A válogatás forrásanyagául szolgáló kiadványok jegyzékét a kötet végén közöljük.

Hogy a gazdag magyar gyermekfolklórból miért éppen a dajkarímeket és mondókákat tartjuk fontosnak?

Mert a csecsemő és a kisgyermek ezeknek az egyszerű szövegeknek és dallamoknak hallatán ismerkedik meg anyanyelvével. Ezek által nemcsak beszélni tanul meg, hanem játsz-

ni a hangokkal, a nyelvvel, no meg kapcsolatot teremteni (divatos szóval: kommunikálni) szüleivel, testvéreivel, kortársaival.

Azért választottuk a színhagyomány legkisebbekhez szóló alkotásait, mert a magyar népköltészet legszínesebb, legjátékosabb, ugyanakkor egyik legrégebbi gondolkodás- és kifejezőmódot tükröző szövegeit épp a gyermekek folklórájában lelhetjük fel. Azokra a rövid, dallam nélküli *kiszámolóversikékre*, *nap- és esőhívogató*, *állatcsalogató* vagy *-riasztó*, *csúfolódó* és *hintázóversikékre* gondolok, amelyeket a gyerekek csoportos és magányos játékaikban saját mulattatásukra, az idő kimérésére vagy egymás bosszantására szoktak önfelédten mondogatni.

Ki ne emlékezne gyermekkorra különös varázsú világára, ha efféle „értelmetlen” kiszámoló verset hall:

An-dan-dénusz, Szó-raka-ténusz... stb.

A gyereknek (természetesen) eszébe sem jut a versike értelmét bogozni; társaitól, a felnőttektől ilyesformán hallotta, s megpróbálja ő maga is hibátlanul felidézni az idegen csengésű szavak hanglejtését, lüktető ritmusát. A legtöbb csoportos játékot még ma is kiszámolással kezdik, épp úgy, mint a 19. század végén, 20. század elején. Debrecenben és a bihari gyermekek között az *Egyedem-begyedem tengertánc*, *hajdú sógor mit kívánsz?* kezdetű kiolvasó járta, de gyakran és szívesen mondogattak egy másik, tiszta halandzsának tűnő versikét is:

*Apa, cuka, funda, luka,
Funda, kává, kaman, duka,
Ap, cuk, funda, luk,
Funda, kává, kaman, duk.*

Majland Oszkár, a magyar–román összehasonlító folklorisztikával is foglalkozó kutató megállapította, hogy ez a magyarul értelmetlen mondóka voltaképpen egy eltorzult román táncszó, amely az egykori Hunyad és Krassó-Szörény megyében így hangzott:

*Hop, tup, pui de lup, – Hopp, cup, farkasfú,
Fugi din cale (vagy: Feri din cale) – Fuss az útból,
Sá má duc! – Hadd haladjak!*

A magyar és külföldi kutatókat egyaránt sokat foglalkoztatta az értelmetlen gyermekmondókák világszerte nagy népszerűsége. A külföldi magyarázatok szerint ezek minden népnél a vallási szertartásokkal kapcsolatosak. Már a babiloniak is használtak értelmetlen szótagokból álló esküformát. Az is lehet, hogy az egykor értelmes, varázserejűnek tartott mágikus szövegek a szájról szájra hagyományozódás során torzultak értelmetlenné az évszázadok során. A kisorsolásra, kiszámolásra szolgáló zagyva versikék tehát végső soron összefüggenek a papok, sámánok, varázslók és „tudós” gyógyítók rejtelmes, mágikus erejűnek hitt hókuszpókuszaival, abrakadabráival. Amikor a kiszámoló gyerek elmondja a bűvös és játékos hangzású, értelmetlen szavakat, egyszeriben társai fölé nő, annál is inkább, mert ritmikus ujjmutogatással kísért mondókájával megszabja további szerepüket a játékban.

Mikszáth Kálmán szerint a *kiolvasóversek* úgy születnek, hogy „*a gyerekek összeszednek mindenféle se füle, se lába szavakat, miséző paptól, az alkudozó zsidótól, fütől-fától, ördögtől*”.

A *játszópajtás* című novellájában maga is felidéz egy latinos hangzású mondókát:

*Egyetem-begyetem, ciciné,
Hábinem-bábinem, dominé,
Ec-pec, cinyinó,
Vea, vea, tika vó!*

Mikszáth megfigyelését kiegészíthetjük azzal is, hogy gyermekmondókáinkban világosan megmutatkoznak a szomszédos népek, illetőleg a magyarokkal együtt élő nemzetiségek nyelvének nyomai. A félrehallott román, német, szerb, horvát és szlovák szavak rendszerint eltorzított, magyarosított formában jelennek meg egy-egy gyermekmondókában:

*Égő dorbinyán
Tot esz pojemán
Igla-bigla, libigláré
Dinnyét ettem, fáj a hasam,
Csuhauláré happ!*

Az efféle átvételek és átalakítások természetesen kölcsönösek, hisz a vegyes lakosságú területeken a különböző anyanyelvű gyermekek a közös játékok során megtanulják egymás jó ritmusú, a kiszámolás céljának megfelelő mondókáit. Az sem nálunk, sem szomszédainknál nem okozott zavart, hogy az átvett idegen nyelvű szövegnek az anyanyelven nincs értelme, hisz az értelmetlen szövegű mondókák mindenütt gyakoriak.

A gyerekek meglegszenek azzal, hogy az idegen nyelvű mondókákból, játékdalszövegekből értelmes anyanyelvi szavakat hallanak ki, vagy alkotnak: ilyenek voltak az imént idézett, román eredetű bihari példában az *apa*, a *káv* és a *luk* kifejezések, amelyek az eredeti szöveggel nyilvánvalóan csak hangzásbeli kapcsolatban vannak.

Természetesen nemcsak a gyerekek játszanak így, érthetetlen, illetve idegen nyelvből átvett és eltorzított szavakat halmozva a versritmus törvényei szerint, hanem a felnőttek is. Így születtek a diákok vagy magasabb műveltséggel bíró emberek által írt *halandzsaversek*, amelyre a magyar irodalomban először a 17. századból van adatunk. A gyermekmondókák és az igazi halandzsaversek között csupán az a különbség, hogy a halandzsavers eleve értelmetlen szövegű, csak a rím és ritmus törvényeit s ezáltal a hangzást tartja szem előtt, míg a kiolvasó versikék legtöbbször volt hajdanán értelme, esetleg mágikus funkciója is, csak kikopott az emberek emlékezetéből, elvesztette varázserejét, emiatt válhatott gyermekjátékká.

A magyar gyerekek nemcsak idegen hangzású halandzsaverseket ismertek és használtak a 19–20. században, hanem olyanokat is, amelyek szövege teljesen magyar, bár az összekapcsolt szavak és frázisok nem adnak mindig értelmes mondatokat, még kevésbé összefüggő szöveget. Ennek egyik oka a játékos természetű gyermeknyelv, amely az ikerítések, a tréfás hangutánzások, valamint a ritmizálást és emlékeztést segítő alliterációk kifogyhatatlan kincsesbányája. Másik oka: a hagyományos gyermekfolklór „zárvány” jellege. Kálmány Lajos, a 19–20. század fordulójának kiemelkedő folklórkutatója és -gyűjtője szemléletes költői képben foglalta össze a gyermekfolklór lényegét: „*Nagyon is ágas-bogas fa ez a népköltés fája: ágai egymáson keresztül-*

kasul nyólnek, de annyi ága sehol sem találkozik, jön egybe mint itt, a gyermekjátékoknál, ezért mondtam ezt az ágat valóságos tárháznak: ha szél éri, tördeli a népköltés valamelyik ágát, addig hajlik jobbra-balra, míg erre az ágra borul, a gyermekjáték-féle ágra, ebbe azután beleforr, ezért valóságos menedék”.

A néprajzi kutatás számára azok a gyermekmondókák a legértékesebbek, amelyek régmúlt idők mágikus emlékeit, elfelejtett hiedelmeket, népszokásokat, nyelvi fordulatokat, szavakat őriztek meg számunkra. A legismertebb és legtöbbet idézett példa erre a *Gólya-gólya, gilice, Mitől véres a lábad?* kezdetű állatcsalogató, amelyben a síppal-dobbal való gyógyítás a pogánykori sámánok gyógyító tevékenységét őrzi. Nemcsak a *Kék kő, veres kő* kezdetű öngyógyító (fültisztító) mondókában, hanem más kígyó-elűzőben is találkozunk egy régi-régi mágikus eszközzel, a kígyók fújta, varázserejű kígyókővel. Az *Áj, báj, kecskeháj* kezdetű mondókánk tulajdonképpen olyan ráolvasás, azaz „bájolás”, amely a kimondott szó és a simogató kéz gyógyító erejével idéz elő gyors gyógyulást. Ez a versike egy töről fakad a falusi „tudós asszonyok”, „boszorkányok” bájolóimádságaival.

A libákat őrző gyerekek *állatriasztói* valószínűleg abból az ősi feltevésből indulnak ki, hogy a bajt úgy lehet elűzni, ha annak okát vagy okozóját felismerik és megnevezik:

*Héja, héja, lakatos,
Látom, lábod ripacsos,
Addig libát nem adok,
Míg azt el nem takarod... stb.*

Ugyanennek a héjariasztónak csúfolódó, a héja erejét fitymáló változatát a Bereg megyei Rákoson így mondták a gyerekek:

*Héjő, keverő,
Kasza, kapa kerülő,
Sárga lábú,
Viasz kontyú,
Tu-lu-lu!*

Könnyen felismerhető továbbá a hajdani bűvös erejű ráolvasások, pogány imák és a gyermekek rímbe szedett *eső-* és *naphívogatói*,

jeles napi köszöntői közötti rokonság. Ezeket is a kimondott szó erejébe vetett babonás hit magyarázza:

*Ess, eső, ess!
Zab szaporodjon,
Búza bokrosodjon,
Olyan legyen az én hajam,
Mint a csikó farka,
Még annál is hosszabb,
Mint a Duna hossza,
Még annál is hosszabb,
Mint a világ hossza!*

– mondogatták a kislányok a langyos tavaszi esőben. A szerelmeseket összepárosító, termékenységvarázsló *regősének* egyik részlete költői szerkesztésében, ritmusában teljesen azonos az iménti gyermekmondókéval:

*Ősszesöndörödjének, mint a cica farka,
Még annál is jobban, mint a róka farka,
Haj, regő, rejtem!*

A tavaszi mágikus, rontást, bajt, betegséget „eltávolító” mosakodás emlékét őrzi a gyerekek *Fecskét/Gólyát látok, szeplőt hányok* kezdetű köszöntője.

A kora tavaszi napsütést, a pillét vagy a csigabigát olyan mondókéval hívogatják, csalogatják elő a gyerekek, amelyben ajándék lepényt, cipót vagy tejet-vajat ígérnek. Ezt az ajándékot – de legalábbis annak felkínálását – a hajdani áldozati ajándék leegyszerűsödött maradványának kell gondolnunk.

Gyermekkoromban, az 1950-es években még bevett szokás volt, hogy a kéményseprő, egy fehér ló/tarka kutya stb. láttán megfognak a gombunkat, és elkántáltunk egy „szerencsekívánó” mondókat:

*Fehér lovat látok,
Szerencsét találok... stb.*

A gyermekmondókák fenyegetéseiben több száz éves történelmi emlékeket idéz a törökök és tatárok kegyetlenkedéseinek felemlegetése:

*Sós kútba tesznek, onnan is kivesznek...
Ihol jönnek a törökök, mindjárt agyonvernek.*

A falusi életmódnak, természeti környezetnek számos eleme, a régi háztartási és munkaeszközök, ételek nevei is megőrződtek a gyermeknyelvben és -folklórban. A hagyományos földművelő családban a gyerekek egészen kicsiny koruktól kezdve „besegítettek” a felnőttek munkájába, még pontosabban: részesei voltak a családi munkamegosztásnak. Libapásztorkodás közben, állatokat őrizve, terelgetve ismerték meg a háziállatok természetét, igényeit, a mezei állatokat és madarakat, az erdő-mező különböző növényeit. Még játszani is olyan játékszerekkel játszottak, amelyek a felnőttek munkaeszközeinek, állatainak kicsinyített másai voltak.

Természetesen nem minden gyermekmondókánk tartalmaz régi hiedelmeket, történeti emlékeket vagy a hagyományos paraszti, vidéki élet és a természeti környezet reáliáit; a mához közeledve egyre gyakrabban jelennek meg bennük a gépek, a „városi” világ szereplői is: pl. a *cséplőgép*, a *mozdony*, a *mentő* (autó), az (autó)*busz*, a *városháza*, a *patika*, a *kéményseprő* és a *rendőr*. (A modern, városi gyerekfolklór pedig tele van a TV-sorozatok, népszerű filmek divatos hőseivel, a 20. századi technikai vívmányok emlegetésével. De most nem ezek felidézése a célunk.)

A gyermekek általában átveszik, majd saját igényeik és tetzésük szerint alakítják át a felnőttek hagyományait, dalait: a ráolvasások, a szerelmi és párosítódalok, a lakodalmi rítusénekek és csúfolók sokszínű elemeit összefűzik, aktualizálják vagy ha úgy adódik, lerövidítik:

Például ennek a *kiolvasóversnek*:

*Lementem a pincébe,
Vajat csipegetni... stb.*

– egyik változata a 18. században még lakodalmi dalként volt ismert:

*Elmenék én a szőlőbe,
Szitát kötözgetni,
Odajöve Jankó bátyám,*

*Engem veregetni,
Elszaladék a nádasba,
Egy vaskót találék,
Egy sípot faragék.
Az én sípom csak azt mondja:
Déb-dáb, daruláb,
Tarka szoknya, szép menyecske,
Fordulj az ölembe!*

Tematikus/funkcionális csoportosítású mondókás kötetünk három utolsó fejezete már a nagyobbacska gyerekek mulattatására szolgáló *verses meséket, játékmondókákat és köszöntőket*, valamint nagy figyelmet és ügyességet kívánó *nyelvtörőket* kínál. A mulattató *mesemondókáknál* – amelyeket a gyerekek ugrókötelezés vagy hintázás közben az idő kimérésére is mondogattak – és a köszöntőknél felesleges újra a felnőttek meséinek, szokásköltészetének közvetlen hatására utalnom, annyira nyilvánvaló ez a kapcsolat. Csak egyetlen, magamnak is kedves emlékeket idéző példát említek. Az európai meseirodalom egyik igen kedvelt ötletét, az állatok lakodalmát nagyon sokszor és sokféleképpen szedték versbe az elmúlt évszázadok során. Tréfás népdalainkban is megtaláljuk ennek nyomait a *Házasodik a tücsök* kezdetű dalocskában. Vannak olyan állatlakodalmak, amelyek a lerészegedett állatsereglet veszekedésével, majd verekedéssel végződnek. Egyik – a kötetben is szereplő – mondókamesénk ennek az évszázados, „állati” zűrzavarnak hangulatát őrzi:

*Egyszer egy időbe’
Szilágyi erdőbe’
Szarkák verekedtek,
Szarka papné meghallotta,
Szúnyog lábát kirántotta,
O, Pé, Kú,
Így múlt ki a világbugú’!*

Ugyanakkor egy másik gyermekdalunk a különböző házi- és vadállatok békés, közös munkálkodását – az aratástól a betakarításon át a cipósütésig – meséli el (*A part alatt, a part alatt*

három varjú kaszál, három varjú kaszál...). Tehát a gyermekek hagyományában megtalálható mind a kaotikus és nehezen értelmezhető, mind pedig a mesés, idillikus világ képe.

Senkit se aggasszon az, ha gyűjteményünket olvasva, forgatva azt tapasztalja, egyik-másik rigmust ő hosszabban, szebben, más szöveggel vagy dallammal hallotta, ismeri. Lehetetlen vállalkozás minden jó mondókát, dalocskát belesűríteni egy ilyen kis válogatásba. A szerkesztők a változatok sokaságából a legáltalánosabban ismert és legépebb, esetenként pedig a már elfelejtett és ritkán hallható szövegeket emelték ki. Ezért azt tanácsoljuk a szülőknél és pedagógusoknak, mindenki használja úgy az itt közölt példákat mint ötletadó alapot, s tanítsa úgy az egyes mondókákat, dalokat, ahogy ő maga hallotta, tudja. Esetleg tanuljon és tanítson meg gyermekeinek újabbakat, más vidék ejtése, szokása szerint valókat is ebből a kiadványból! Meglátja, az ölbéli gyermekek szeretetteljes dajkálására fordított idő busásan megtérül, a gyermekekkel való játék, közös éneklés olyan erős érzelmi kötődést teremt, olyan nyelvi és mentális nevelést tesz lehetővé, amely a fejlődő gyermek egész személyiségére, életére kihat.

Azt se felejtsük el, hogy a szájról szájra hagyományozódó népköltészet – így a Hamupipókeként kezelt gyermekfolklór is – szerves része, mondhatni: táptalaja nemzeti, anyanyelvi kultúránknak. Rajtunk is múlik, hogy ez az évszázados hagyomány eleven marad-e a 21. században.

Küllős Imola